

ANSVAR FOR SKADER FORÅRSAKET AV VANN- OG KLOAKKVERK

Særlig om ansvarsgrunnlag, gyldigheten av ansvarsfraskrivelser og selskapenes regress mot eiere av ledningsnett

Utarbeidet av: Arntzen de Besche advokatfirma AS
v/Henrik Bjørnebye og Sven Iver Steen.

November 2001

1 Innledning	3
2 Ansvarsgrunnlag	4
2.1 Oversikt	4
2.2 Utilstrekkelig dimensjonering av avløpsanlegg	4
2.3 Tiltetning i avløpsanlegg	6
2.4 Skade forårsaket av setninger i grunnen og / eller anleggets generelle tilstand	7
2.5 Oversvømmelser fra stikkledning, åpne grøfter og lignende	8
2.6 Tiltak som medfører vannansamlinger eller skifte av vannleie	9
3. Ansvarsfraskrivelser.	10
3.1 Generelt	10
3.2 Monopolforetaks ansvarsfraskrivelser.	10
3.3 Begrensningen i adgangen til å fraskrive seg ansvar.	12
3.3.1 Generelle rammer	12
3.3.2 Fraskrivelse av ansvar som måtte følge av forurensningsloven § 24 a og vannressursloven § 47	13
3.3.3 Fraskrivelse av ansvaret for hovedforpliktelsen	14
3.4 Tilsidesettelse av ansvarsfraskrivelse som følge av mangel på vedtakelse, innskrenkende fortolkning eller åpen avtalesensur.	14
3.4.1 Regler om avtaleinngåelsen	14
3.4.2 Tolkingsregler	15
3.4.3 Tilsidesettelse av ansvarsfraskrivelser med grunnlag i avtaleloven § 36	15
3.4.4 Særlig om forvaltningsrettslige regler om myndighetsmisbruk	17
4 Regressadgang, lemping av ansvaret og foreldelse	18
4.1 Innledning	18
4.2 Regressadgangen	18
"I den utstrekning selskapet ved forsikring for tingskade eller annen formuesskade har betalt erstatning til skadelidte, kan det kreve regress hos den ansvarlige skadevolder så langt skadelidte kunne ha krevd erstatning hos skadevolderen etter § 4-2".	18
4.3 Regressbeløpet	19
4.4 Lemping av skadevolders ansvar	19
4.5 Foreldelse av regresskravet	20
5 Konklusjon	21
5.1 Ansvarsgrunnlaget	21
5.2 Ansvarsfraskrivelser	21
5.3 Regressadgang, lemping av ansvaret og foreldelse	21

1 Innledning

Hvor en vann- eller avløpsledning forårsaker en skade som følge av oversvømmelse, tilbakeslag eller lignende, oppstår spørsmålet om eieren eller eventuelt andre som er ansvarlig for drift og vedlikehold av ledningen kan holdes ansvarlig for det økonomiske tapet. I dagens situasjon vil ansvarssubjektet i de fleste tilfeller være en kommune i kraft av ledningseier, men ansvarsreglene har samme rekkevidde med hensyn til private eiere av ledningsnett. I de tilfeller hvor ledningseieren har kontrahert bort drifts- og vedlikeholdsplikter til en tredjeperson, oppstår spørsmålet om også sistnevnte er å anse som ansvarssubjekt. I fremstillingen her er "ledningseier" brukt som samlebetegnelse på ansvarssubjektet uansett om denne er ansvarlig i kraft av selv å være eier eller i kraft av å drive anlegget på vegne av eieren.

For at forsikringselskapet skal kunne kreve regress av ledningseieren, må de alminnelige vilkårene for å kreve erstatning være oppfylt. Foruten at det foreligger et ansvarsgrunnlag, må det foreligge et økonomisk tap og adekvat årsakssammenheng mellom den skadevoldende begivenheten og det økonomiske tapet. Spørsmålet om hvorvidt det foreligger ansvarsgrunnlag behandles nedenfor i punkt 2. Til tross for at det foreligger et ansvarsgrunnlag kan særskilte spørsmål oppstå med hensyn til ledningseierens ansvarsfraskrivelser, se nedenfor i punkt 3. Dernest vil det oppstå spørsmål om et pådratt erstatningsansvar kan tenkes nedsatt etter skadeserstatningslovens regler om lemping og skadelidtes medvirkning, jf punkt 4. I denne sammenheng vil også spørsmålet om regresshjemmel bli behandlet.

2 Ansvarsgrunnlag

2.1 Oversikt

Det ulovfestede objektive ansvar har utviklet seg gjennom rettspraksis, og innebærer at ansvarssubjektet som utgangspunkt kan bli erstatningsansvarlig uten hensyn til skyld. Blant de tidligste høyesterettsavgjørelsene på området hører Rt. 1905 s. 715, hvor en ledningseier ble holdt erstatningsansvarlig uten å ha opptrådt uaktsomt for skade som skyldtes brudd på vannledningen. Den overordnede problemstilling ved anvendelse av det ulovfestede objektive ansvar er spørsmålet om hvem som er nærmest til å bære det økonomiske tapet som skaden har voldt. Hvorvidt den risikoen som utløste skaden er stadig, typisk og ekstraordinær for den skadevoldende virksomheten står sentralt i denne vurderingen. Vi vil ikke behandle det ulovfestede objektive ansvar nærmere fordi det objektive ansvaret på det foreliggende område er lovfestet. Både forurensningsloven av 13. mars 1981 nr. 6 og vannressursloven av 24. november 2000 nr. 82 inneholder objektive ansvarsregler i relasjon til skader forårsaket av vann- og kloakkledninger. Dessuten har granneloven av 16. juni 1961 nr. 15 enkelte regler om objektivt ansvar som kan tenkes å supplere forurensningsloven og vannressursloven. Forholdet mellom regelsettene behandles i relasjon til de enkelte skadetilfeller. Hvis skaden derimot skyldes uaktsomhet på ledningseierens side, vil også skyldansvar i alminnelighet foreligge. Både det ulovfestede culpa-ansvaret og arbeidsgiveransvaret i skadeserstatningsloven av 13. juni 1969 nr. 26 § 2-1 kan komme til anvendelse.

Tilbakeslag fra kloakkledning som følge av at ledningen er utilstrekkelig dimensjonert, tilstoppes e.l.

2.2 Utilstrekkelig dimensjonering av avløpsanlegg

Spørsmålet om erstatningsplikt som følge av utilstrekkelig dimensjonering av kloakkledninger ble tidligere regulert av vassdragsloven av 15. mars 1940 nr. 3 §§ 47 nr. 2 og 115 nr. 2. Da vannressursloven trådte i kraft 1. januar 2001 ble vassdragsloven opphevet, og reguleringen av spørsmålet ble overført til ny § 24a i forurensningsloven. Ansvarsgrunnlaget reguleres i bestemmelsens første punktum, som lyder som følger:

"Anleggseieren er ansvarlig uten hensyn til skyld for skade som et avløpsanlegg volder fordi kapasiteten ikke strekker til eller fordi vedlikeholdet har vært utilstrekkelig."

Avløpsanlegg er i forurensningsloven § 21 definert som anlegg for transport og behandling av både sanitært og industrielt avløpsvann samt overvann. Overvannet kan tenkes å stamme fra avrenning eller nedbør, snøsmelting eller drenering. Både private og offentlige anleggseiere er omfattet av bestemmelsen. Et spørsmål er om bestemmelsen også gjelder for en tredjemann som har ansvaret for driften av ledningsnett etter kontrakt med ledningseieren. Spørsmålet er særlig aktuelt når skaden kan tilbakeføres til vedlikeholdet. Ordlyden taler i mot at ansvar kan pålegges driftsansvarlig etter denne bestemmelsen ved at den bare omtaler anleggseieren. På den annen side er det ikke gitt at ordlyden på dette punktet er ment å ekskludere driftsansvarlige som ikke samtidig eier ledningsnett. Ordlydens begrunnelse kan like gjerne være at slike ordninger foreløpig ikke har noen tradisjon i Norge. Uansett vil ansvar for den som driver ledningsnett, men ikke eier det, kunne følge av ulovfestede regler om objektivt ansvar.

Etter sin ordlyd pålegger forurensningsloven § 24a ledningseieren et objektivt ansvar for skade voldt i to situasjoner; hvor avløpsanleggets kapasitet ikke strekker til, og hvor skaden skyldes at vedlikeholdet av avløpsanlegget ikke har vært tilstrekkelig.

Spørsmålet om avløpsanleggets kapasitet behandles hovedsakelig i dette punktet, mens kravet til vedlikehold behandles i punktene 2.3 og 2.4. Til tross for lovens formulering kan det reises spørsmål ved om bestemmelsen også er ment å dekke andre skadeårsaker enn utilstrekkelig kapasitet og vedlikehold. Som vi kommer tilbake til nedenfor, tyder uttalelser i forarbeidene på at bestemmelsen er ment som en generell ansvarsregel som rammer alle typer skader fra avløpsanlegg uavhengig av årsak, jf. NOU 1994: 12 s. 262 (bilag 1).

Det kan være ulike årsaker til at et avløpsanlegg ikke har tilstrekkelig kapasitet. Rørstørrelsen som opprinnelig ble valgt kan være for liten. I andre tilfeller kan det ha skjedd en endring av området gjennom utbygging av boliger eller næringsbygg som rørene kapasitetsmessig ikke var konstruert for. Selv om rørenes dimensjon i seg selv var tilstrekkelige, kan kummer tilknyttet rørledningene ha for liten kapasitet.

Hvor avløpsnettets kapasitet ikke strekker til innebærer det objektive ansvaret at ledningseieren vil være ansvarlig for skade uten hensyn til om det måtte foreligge subjektive unnskyldningsgrunner for utilstrekkelig dimensjonering. En kommunal eier vil således ikke bli hørt med at underdimensjoneringen skyldes dårlig økonomi eller prioritering av andre samfunnsoppgaver.

For det tilfellet at avløpsanlegget viser seg å ha for liten kapasitet til å ta unna ordinær nedbør, følger det klart av bestemmelsens ordlyd at anleggseier kan holdes ansvarlig for skader som anlegget måtte ha voldt. Bestemmelsens rekkevidde kommer først og fremst på spissen hvor en oversvømmelse skyldes ekstraordinære forhold. Det kan stilles spørsmål ved om anleggseieren må foreta planlegging og dimensjonering av anlegget med tanke på forhold som ikke med rimelighet kan ventes å ville inntreffe. Med andre ord; kan det stilles opp et unntak fra det objektive ansvaret ved force majeure-liknende situasjoner?

Avgjørelsen inntatt i RG 1991 s. 725 (Inderøy herredsrett, bilag 2) gjaldt oversvømmelse på grunn av ekstraordinære nedbørsforhold. Tre forsikringsselskap reiste erstatningskrav mot eier av kloakknett, Steinkjer kommune, under henvisning til at kloakkanlegget ikke var tilpasset ekstraordinære nedbørsmengder. Det var derimot erkjent fra forsikringsselskapenes side at oversvømmelse som følge av ekstraordinære nedbørsmengder ikke ble dekket av den tidligere bestemmelsen i vassdragsloven § 47 nr. 2. Grunnlaget for kravet var derfor det ulovfestede objektive ansvar. Retten la vekt på at både skadelidte og ledningseieren hadde anledning til å forsikre seg mot slike ekstraordinære forhold, og at det ikke var åpenbart at det var mer rimelig at kommunen skulle betale forsikringspremien enn at en eier av en bygning eller lagerbeholdning skulle gjøre det. På denne bakgrunn kom retten til at en utvidelse av det objektive ansvaret utover hva som allerede fulgte av vassdragsloven § 47 nr. 2 eventuelt måtte skje som ledd i en lovgivningsprosess.

På bakgrunn av avgjørelsen i RG 1991 s. 725 viser vassdragslovutvalget til at forurensningsloven § 24a er ment å rekke lenger enn tidligere rettstilstand, jf. NOU 1994: 12 s. 262. I Ot. prp. nr. 39 (1998-99) s. 254 (bilag 3) oppsummeres utvalgets syn slik:

"Regelen i § 24a skal være en generell bestemmelse om objektivt ansvar for skader som skyldes avløpsledninger og regelen bør dekke alle slags skadeårsaker. Bestemmelsen går lengre enn de gjeldende regler i [den tidligere vassdragsloven] §§ 47 nr. 2 og 115 nr. 2 og innebærer sannsynligvis en utvidelse av erstatningsansvaret etter gjeldende rett. Utvalget kan imidlertid ikke se noen avgjørende grunner mot å innføre en slik objektiv ansvarsregel."

Som hevdet av Anton Ross, Vannforsyning og vannavløp (Oslo 1977) s. 333-334, kan det anføres at hensynet til rimelighet taler mot at ledningseieren skal ha ansvaret for force

majeure-liknende skader. Det kan også reises spørsmål ved hvilken preventiv effekt et slikt ansvar for uforutsigbare forhold vil ha. I følge NOU 1994: 12 s. 262 tilsier imidlertid hensynet til regelforenkling at ansvaret plasseres hos ledningseier, og utvalget fant heller ikke andre avgjørende grunner mot å innføre et generelt objektivt ansvar. På bakgrunn av uttalelsene i forarbeidene legges det til grunn at regelen i forurensningsloven § 24a også pålegger ledningseieren et ansvar hvor det viser seg at avløpsanlegget er utilstrekkelig dimensjonert med hensyn til ekstraordinære nedbørsforhold og liknende upåregnelige værforhold. Det er således opp til eieren av avløpsanlegget å sørge for at risikoen pulveriseres gjennom tegning av forsikring. Dessuten vil ansvaret kunne begrenses på andre måter. I NOU 1994: 12 s. 260 formuleres dette slik:

"En regel om objektivt ansvar vil likevel ikke medføre at tiltakshaveren blir ansvarlig (eller fullt ansvarlig) for all skade. For det første forutsetter ansvar at det er årsakssammenheng mellom vassdragsiltaket og skaden [...]. For det annet vil skadeserstatningslovens alminnelige regler om betydningen av skadelidtes medvirkning komme inn i bildet (skl. § 5-1). [...] For det tredje kan tiltakshaverens erstatningsansvar bli lempet etter de alminnelige lempingsregler i skl. § 5-2, der bl.a. skyldforhold er relevant for vurderingen."

På bakgrunn av uttalelsene i forarbeidene til forurensningsloven § 24a, er det rimelig å anta at resultatet i RG 1991 s. 725 ville blitt annerledes etter dagens rettstilstand. Også oversvømmelse som følge av ekstraordinære nedbørsmengder vil som utgangspunkt medføre ansvar for ledningseieren. Hvorvidt det kan tenkes unntak ved helt ekstreme værforhold kan ikke anses som endelig avklart før det foreligger rettspraksis etter forurensningsloven § 24a, men forarbeidene trekker i retning av at det ikke lenger eksisterer noe slikt unntak.

2.3 Tiltetning i avløpsanlegg

Selv om avløpsanlegget i utgangspunktet er tilstrekkelig dimensjonert, kan oversvømmelse og andre skader oppstå som følge av hel (tilstopning) eller delvis tiltetning. En tiltetning kan ha flere årsaker.

Hvor tiltetningen skyldes en gradvis ansamling av rust, slam, sand og liknende vil ledningseieren være ansvarlig som følge av brudd på vedlikeholdsplikten etter forurensningsloven § 24a. Det samme må gjelde hvor utilstrekkelig vedlikehold medfører sprekker i skjøtene slik at røtter, jord eller annet trenger inn i ledningene. Ansamlinger kan derimot også oppstå mer umiddelbart. Et eksempel følger av RG 1984 s. 386 (Asker og Bærum herredsrett, bilag 4). Betydelige nedbørsmengder hadde ført til at slam, stein og jord tettet et avløp, slik at det oppsto en oversvømmelse. Det ble forutsatt at det gjaldt et force majeure-unntak etter det dagjeldende objektive vedlikeholdsansvaret i den tidligere vassdragsloven § 115 nr. 2. Retten kom til at nedbøren ikke var av en slik art at den kunne karakteriseres som en naturkatastrofe. Eieren av avløpsanlegget ble således kjent ansvarlig for oversvømmelsesskadene. Et slikt unntak for skader som følge av naturkatastrofe kunne i og for seg sies å følge av ordlyden i vassdragsloven § 115. Det objektive ansvaret i bestemmelsens nr. 2 forutsatte at det heftet feil eller mangler ved vedlikeholdsplikten etter nr. 1. Skader som skyldes naturkatastrofer kan vanskelig forebygges ved alminnelig vedlikehold, og ansvaret var derfor ikke rent objektivt. Kravene til vedlikeholdsplikten var derimot streng etter bestemmelsen i vassdragsloven, jf. for eksempel RG 1992 s. 1158 (Frostating, bilag 5), hvor retten stilte strenge krav til hyppigheten av tilsynet med anlegget og pekte på at vedlikeholdsplikten skjerpes ved ekstreme værforhold.

Med hensyn til forurensningsloven § 24a kan det stilles spørsmål ved om det overhodet finnes rom for unntak ved naturkatastrofer. Bestemmelsens ordlyd taler i retning av at objektivt ansvar bare kan pålegges ledningseieren såfremt det hefter feil eller mangler

ved vedlikeholdsplikten. I så måte synes ikke forurensningsloven § 24a å være formulert med tanke på et videre ansvar enn det som tidligere fulgte av vassdragsloven § 115. Som nevnt ovenfor i punkt 2 tilsier imidlertid uttalelser i forarbeidene at ansvaret skal gjelde helt generelt og dekke alle skadeårsaker. Dessuten vil det kunne være en glidende overgang mellom hvilke skader som skal føres tilbake til utilstrekkelig dimensjonering og hvilke skader som skal føres tilbake til brudd på vedlikeholdsplikten. Etter vassdragslovens system var det av betydning å fastslå hvilket forhold skadeårsaken kunne tilbakeføres til, fordi ansvar for underdimensjonering skulle avgjøres etter skjønn og vedlikeholdsansvar skulle avgjøres av de ordinære domstoler. Når begge årsaker nå er samlet i samme bestemmelse og kan prøves i samme sak for de ordinære domstoler, er det mer nærliggende å foreta en samlet vurdering slik forarbeidene synes å legge opp til. På denne bakgrunn må det legges til grunn at objektivt ansvar for manglende vedlikehold av avløpsledningen også er å anse som et rent objektivt ansvar.

Det kan tenkes situasjoner hvor et rør plutselig går tett som følge av at fremmedlegemer setter seg fast. Dette var tilfelle i saksforholdet i Rt. 1975 s. 1081 (bilag 6), hvor et elektrisk rør som hadde satt seg fast i kloakksledningen forårsaket tilbakeslag. Det ble antatt at Tromsø kommune som ledningseier ikke hadde opptrådt uaktsomt, og det var heller ikke påvist feil eller mangler ved vedlikeholdet av ledningen i medhold av den dagjeldende vassdragsloven § 115. Høyesterett fant likevel at kommunen var ansvarlig på ulovfestet objektivt grunnlag. Det ble særlig lagt vekt på at den enkelte huseier ikke hadde anledning til å forsikre seg mot følgene av svikt i en kommunal kloakksledning. I dag vil huseier som regel ha anledning til å tegne slik forsikring. Som nevnt er det dog lagt til grunn for forurensningsloven § 24a at hensynet til prevensjon og regelforenkling tilsier at anleggseieren har ansvaret for at forsikring foreligger, jf. NOU 1994: 12 s. 262. Vi mener derfor at resultatet i dommen ville blitt det samme etter dagens rettsstilstand.

Når forarbeidene til den nye bestemmelsen fremhever at forurensningsloven § 24a skal dekke alle skadeårsaker, er det tvilsomt om det blir plass til et ulovfestet objektivt ansvar ved siden av bestemmelsen. I praksis har det imidlertid ingen betydning om ansvaret pålegges i medhold av forurensningsloven eller ulovfestede prinsipper. Uansett vil anleggseieren være ansvarlig på objektivt grunnlag for skader inntruffet som følge av at fremmedlegemer setter seg fast i avløpsledningen.

2.4 Skade forårsaket av setninger i grunnen og / eller anleggets generelle tilstand

Med hensyn til avløpsledninger må vedlikeholdsplikten i forurensningsloven § 24a også innebære en plikt for ledningseieren til å påse at ledningen ikke utsettes for slike belastninger som bevegelse i jordsmonnet innebærer. Dessuten må vedlikeholdsplikten innebære en plikt til å forebygge potensielle skader på ledningen etter at det har skjedd forskyvninger eller sammensynkninger i jordsmonnet, men før skade faktisk inntreffer. Ledningseier vil være ansvarlig på objektivt grunnlag for skade inntrådt som følge av manglende forebygging i slike situasjoner.

Hvis en avløpsledning brister som følge av slitasje og/eller elde må også ledningseieren i utgangspunktet være ansvarlig på objektivt grunnlag. Vedlikeholdsplikten etter forurensningsloven § 24a innebærer også en plikt til å skifte ut gamle eller skadede ledninger som innebærer en risiko for skade.

Forholdet til vannledninger som forårsaker skade ved brudd er regulert i vannressursloven § 47 andre ledd bokstav d, som lyder som følger:

"Tiltakshaveren er ansvarlig uten hensyn til skyld for skade fra vannledninger eller vanntunneler".

Bokstav d suppleres av sekkebestemmelsen i bokstav f, som fremhever at tiltakshaveren også er ansvarlig uten hensyn til skyld "når det ellers følger av alminnelige erstatningsregler". I og med at erstatningsansvaret i vannressursloven § 47 andre ledd bokstav a til f favner over en rekke forskjellige virksomheter knyttet til vassdragsvirksomhet, er ansvarssubjekt angitt som "tiltakshaver" snarere enn "anleggseier" eller "ledningseier". Hvem som er ansvarssubjekt i det enkelte tilfellet må avgjøres ut fra de konkrete omstendighetene, jf. Ot. prp. nr. 39 (1998-99) s. 359. I utgangspunktet må begrepet "tiltakshaver" forstås på samme måte som i plan- og bygningsloven, hvor "tiltak" er vidt definert. Det må være klart at eieren av ledningsnett vil være ansvarssubjekt ved skader forårsaket av vannledninger. Ordlyden åpner for at også parter som er ansvarlige for driften uten å være eier av ledningsnett omfattes av ansvarsbestemmelsen.

Vannledninger og vanntunneler som sikrer vanntilførsel til produksjon og forbruk omfattes av ansvarsbestemmelsen i vannressursloven § 47 andre ledd bokstav d. Overvann faller derimot inn under bestemmelsen i forurensningsloven § 24a.

Den mest praktiske skaden forårsaket av vannledninger skyldes oversvømmelse etter lekkasje eller brudd på ledningen. Allerede ved avgjørelse inntatt i Rt. 1905 s. 715 ble det fastslått av Høyesterett at ledningseieren er ansvarlig på ulovfestet objektivt grunnlag for slike skader. Ordlyden i vannressursloven § 47 andre ledd bokstav d er helt generelt utformet, og vil favne om slike skader uavhengig av om lekkasjen eller bruddet skyldes utilstrekkelig vedlikehold, setninger i grunnen, foreldede rør eller andre årsaker, jf. også Ot. prp. nr. 39 (1998-99) s. 359. Dessuten vil henvisningen i bokstav f til "alminnelige erstatningsregler" også omfatte det ulovfestede objektive ansvar. Det er imidlertid et spørsmål om dette ansvarsgrunnlaget i praksis vil levnes noen plass ved siden av det objektive ansvaret i bokstav d.

På samme måte som for forurensningsloven § 24a kan det reises spørsmål ved om ansvarsgrunnlaget i vannressursloven § 47 også gjelder ved force majeure-begivenheter. Før det foreligger rettspraksis etter den nye lovgivningen kan ikke løsningen anses som helt sikker, jf. Ot. prp. nr. 39 (1998-99) s. 360. Ved naturkatastrofer av helt upåregnelig art er det en viss mulighet for at domstolene vil anvende et force majeure-unntak, men unntaksadgangen vil være svært snever.

2.5 Oversvømmelser fra stikkledning, åpne grøfter og lignende

Det kan reises spørsmål ved om forurensningsloven § 24a omfatter åpne grøfter som fører avløpsvann. Definisjonen av "avløpsanlegg" er gitt i forurensningsloven § 21, som "anlegg for transport og behandling av avløpsvann". Denne definisjonen avløste den tidligere definisjonen av kloakkledning i den tidligere vassdragsloven § 36, som lød som følger:

"Ved kloakkledning forstås lukket eller åpen ledning for spillvatn og annet urent vann, andre væsker og avløpsstoffer og for overvatn eller grunnvatn fra bebygget grunn, fra gravplass eller fra regulert område i by eller på landet. En ledning anses som kloakkledning når den i hovedsaken er bestemt for sånt avløp, selv om den også er bestemt for annen tørrlegging av grunn. Det som er fastsatt om kloakkledning, gjelder også dertil knyttet renseanlegg. Vatn og ureinslighet som har avløp gjennom kloakkledning, kalles kloakkvatn."

Etter forarbeidene til forurensningsloven var hensikten med forurensningsloven § 21 (katalogisert som § 22 på vedtakelsestidspunktet) å forenkle definisjonen i vassdragsloven § 36, ikke å innskrenke den, jf. Utkast til lov om vern mot forurensning og forsøpling med motiver (1977) s. 143 (bilag 7). I motsetning til vassdragsloven § 36 omfatter forurensningsloven § 21 imidlertid alle typer ledninger for avløpsvann, uansett om vannet er forurenset eller ikke, jf. Ot. prp. nr. 11 (1979-80) s. 126 (bilag 8). Det må

derfor antas at åpne grøfter omfattes av ansvarsbestemmelsen i forurensningsloven § 24a. Det samme må gjelde for stikkledninger.

Anleggseier vil således være ansvarlig på samme grunnlag for oversvømmelser fra stikkledninger og åpne grøfter som for andre avløpsledninger; jf. punkt 2.2 og 2.4 ovenfor.

2.6 Tiltak som medfører vannansamlinger eller skifte av vannleie

Hvor tiltak utført av tredjemann har medført avrenning som overskrider avløpsrørets kapasitet, vil ledningseieren være ansvarlig etter forurensningsloven § 24a, jf. NOU 1994: 12 s. 476. Hvis ledningseieren selv har utført tiltak som medfører vannansamlinger eller at vannet skifter leie, blir spørsmålet om også nabolovens ansvarsregler kan utgjøre et ansvarsgrunnlag for ledningseieren.

Ansvarsgrunnlaget følger av lovens § 9 første ledd første punktum:

”Det økonomiske tapet nokon lid av skade eller ulempe i strid med nokor føresegn i §§ 2-5 er den ansvarlege skyldig til å bøta, anten han sjølv eller nokon han svarar for, har gjort seg skuldig i aktløyse eller ikkje.”

Naboloven § 2 fastslår:

”Ingen må ha, gjera eller setja i verk noko som urimeleg eller uturvande er til skade eller ulempe på granneeigedom. Inn under ulempe går òg at noko må reknast for farleg.

I avgjerda om noko er urimeleg eller uturvande, skal det leggjast vekt på kva som er teknisk og økonomisk mogeleg å gjera for å hindra eller avgrensa skaden eller ulempa.

I avgjerda om noko er urimeleg, skal det vidare leggjast vekt på om det er venteleg etter tilhøva på staden og om det er verre enn det som plar fylgja av vanlege bruks- eller driftsmåtar på slike stader.

Jamvel om noko er venteleg eller vanleg etter tredje stykket, kan det reknast som urimeleg så langt som det fører til ei monaleg forverring av brukstilhøva som berre eller i særleg grad råkar ein avgrensa krins av personar.”

Videre lyder naboloven § 5 som følger:

”Ingen må setja i verk graving, bygging, sprenging eller liknande, utan å syta for turvande føregjerder mot utrasing, siging, risting, steinsprut, luftrykk og anna slikt på granneeigedom.”

Ansvar for skade som følge av vannansamlinger og at vannet tar annet leie kan tenkes forankret både i naboloven §§ 2 og 5, jf. § 9. I motsetning til vassdragslovutvalget, gikk departementet inn for at vannressursloven skulle gjelde ved siden av naboloven, og ikke utelukke dens anvendelse. Et forslag om å avgrense mot tilfeller som faller inn under vannressursloven i naboloven § 1 ble derfor ikke tatt til følge ved lovvedtakelsen. På den annen side innså departementet at nabolovens ansvarsregler neppe vil få noen særlig betydning ved siden av ansvarsreglene i vannressursloven § 47. På s. 59 i Ot. prp. nr. 39 (1998-99) uttales følgende:

”En tiltakshaver vil trolig som en klar hovedregel være ansvarsfri etter granneloven § 9 så lenge vilkårene for ansvar etter ny § 47 [...] ikke er oppfylt. Det er imidlertid noe usikkert om vilkårene for erstatning etter § 47 alltid vil være oppfylt der tålegrensen etter granneloven § 2 er overtrådt, spesielt ved vassdragstiltak som ikke er konsesjonspliktige. Departementet foreslår at erstatningsregelen i grannel § 9 gjelder fullt ut selv om tiltaket er lovlig etter vannressursloven.”

Ansvarsreglene i naboloven vil også gjelde ved siden av forurensningsloven § 24a, jf. naboloven § 1. De gjengitte betraktningene fra forarbeidene må gjelde tilsvarende i

forholdet mellom forurensningsloven og naboloven. Rent faktisk må det derfor kunne konkluderes med at nabolovens ansvarsregler vil få begrenset betydning ved siden av forurensningsloven § 24a og vannressursloven § 47.

3. Ansvarsfraskrivelser.

3.1 Generelt

De kommunale vann- og kloakkverk har ofte fraskrevet seg ansvar for de skader som måtte oppstå i forbindelse med brudd på vann- og kloakkledninger, tette kloakkledninger, oversvømmelser med videre. Eksempel på slike ansvarsfraskrivelser finnes i "Vilkår for tilknytning og bruk av Oslo Vann- og Avløpsverks vann- og avløpsanlegg" fra 1992, punkt 3.12:

"Oslo kommune har i utgangspunktet erstatningsansvar etter alminnelige erstatningsrettslige regler. Kommunen er likevel ikke erstatningsansvarlig for:

skader som følge av lavt eller høyt vanntrykk, eller som følge av avstenging av vannet.

At private rørinstallasjoner under arbeidet på hovedledningsnett forurenses eller stoppes til av rust, slam eller andre stoffer,

Frostskader på stikkledninger som følge av driftsstans på offentlige ledninger,

Skader i kjellerlokaler etter oversvømmelse som skyldes ledningsbrudd eller kloakkstopp, når skadetilfellene omfatter:

Innbo og løsøre i kjellerrom som mangler nødvendig godkjenning av bygningsmyndighetene,

Varer som er lagret uforsvarlig i lagerlokaler, her definert som under lagringshøyde 10 cm,

Gjenstander som pga. sin verdi eller andre forhold er usedvanlig å oppbevare på slike steder.

skader og ulemper på en eiendom ved oversvømmelse som følge av ekstraordinære regnskyll eller høyvann i fjord, elv eller bekk, uansett om vannet trenger inn gjennom avløpsledninger, vegger, eller på annen måte.

Punkt a-e gjelder også overfor leietaker, og gårdeieren er forpliktet til å underrette leietakere om dette. Kommunen er imidlertid erstatningsansvarlig etter punktene a-e hvis skaden beviselig skyldes forsettlig eller grovt uaktsomt forhold fra OVAS's side."

3.2 Monopolforetaks ansvarsfraskrivelser.

I norsk rett er det formelle utgangspunkt kontraktsfrihet, jfr. Prinsippet i Christian V's Norske Lov (NL) av 15.4.1687 5-1-2 om at "Alle Contracter... skulle holdis i alle deris Ord og Puncter" med mindre de er "imod Loven eller Ærbarhed". Man kan ikke på generelt grunnlag si at det ikke er adgang til å fraskrive seg erstatningsansvar. Riktignok kan det reises prinsipielle innvendinger mot en slik adgang når det gjelder rettslige eller faktiske monopolforetak. Medkontrahenten er her i en tvangssituasjon. Ønsker man å inngå avtale, må han akseptere de vilkår monopolforetaket setter. Muligheten for å forhandle seg fram til særskilte klausuler er normalt ikke til stede.

Det at foretak som fraskriver seg ansvar er et monopolforetak, er imidlertid neppe tilstrekkelig til å konkludere med at ansvarsfraskrivelsen er ugyldig. Så vidt vi vet finnes det ikke eksempler i Høyesterettspraksis på at slike klausuler er kjent ugyldig av denne grunn.

I Rt. 1979 s. 1224 (bilag 9) uttalte lagmannsretten seg om gyldigheten av et kommunalt vannverks ansvarsfraskrivelse. Spørsmålet gjaldt bl.a. om kommunen var ansvarlig for skade som oppsto pga. magnetittinnhold i vannet. Ansvarsfraskrivelsen 14d:

"Vannverket er ikke ansvarlig for skader pga. urenheter (rust etc.) i vannet, som ikke skyldes uaktsomhet fra vannverkets side."

Lagmannsretten uttalte bl.a. (s. 1239):

"Retten legger til grunn at Smørstein har fått tilsendt dette reglementet og var kjent med det i god tid forut for omkobling i september 1969. Retten finner at i denne ansvarsfrihetsklausul dekker skadeforløpet i Smørsteins tilfelle og at det i relasjon til dette tilfelle verken i rettspraksis eller andre rettsregler kan finnes noe grunnlag for å sette klausulen tilside."

Høyesterett uttalte om dette (s. 1229):

"For ordens skyld skal tilføyes at jeg ved å foretrekke et annet avgjørelsesgrunnlag, ikke har ment å ta avstand fra lagmannsrettens konklusjoner når det gjelder spørsmålene om objektivt ansvar og gyldigheten av reglementsbestemmelsen om ansvarsfrihet."

Det forhold at det her dreier seg om et monopolforetak vil imidlertid sannsynligvis innebære at domstolene ville stille strengere krav hva angår vedtakelsen av slike klausuler. Videre vil det forhold at det her dreier seg om monopolforetak være en omstendighet som gjør at domstolene i større grad vil være tilbøyelig til å tolke ansvarsfraskrivelsesklausulene innskrenkende, i favør av medkontrahenten. Reelt vil en slik innskrenkende fortolkning innebære en avtalesensur foretatt på bakgrunn av en rimelighetsvurdering. Nærmere om dette under punkt 3.4.2.

"Det kan reises spørsmål ved om det forhold at slike klausuler fastsettes av monopolforetak som er offentlige kan medføre ugyldighet i større grad enn om det hadde dreiet seg om private monopolbedrifter. I Rt. 1964 s. 534 (Kornmonopoldommen, bilag 10) kom Høyesterett under dissens (3-2) til at et statsbedrift med rettslig monopol ikke kunne føre en salgspolitikk som ville ha vært tillatt for en privat bedrift ved faktisk monopol. Erik Boe, Jussens venner 1983 s. 158, mener det må kunne stilles strengere krav til offentlige monopolbedrifter enn til private, og anfører at løsningen lar "seg forsvare nettopp med det offentliges særlige rettsikkerhetsansvar."

Torstein Eckhoff: Forvaltningsrett, 2. utg. (1982) kritiserer dommen av 1964 og uttaler (s. 150):

"Det er nok mulig det burde føres strengere kontroll med monopolars salgspolitikk. Men behovet er minst like stort når det gjelder private storbedrifter som når det gjelder statsbedrifter."

I Forvaltningsrett, 6. utg. (1997) er dette synspunktet modifisert, og spørsmålet om det gjelder snevrere grenser for offentlige monopolars handlefrihet enn for private anses som uklart (s. 150).

Eckhoff, 6. utg. gir på s. 367-368 eksempler fra Høyesterettspraksis hvor spørsmålet har vært oppe:

"Som eksempler fra rettspraksis kan nevnes Rt. 1877 s.107 (jernbanens ansvarsfraskrivelse for skade på gods ansett som bindene) Rt. 1905 s. 395 (en reklamasjonsregel i jernbanereglementet tillagt avgjørende betydning), Rt. 1926 s. 712 (en ansvarsfraskrivelse i de daværende postreglement kunne ikke fritta for ansvar for grov uaktsomhet), Rt. 1933 s. 66 (staten frifunnet for krav om erstatning for telegraferingsfeil under henvisning til ansvarsfraskrivelse i reglementet), Rt. 1948 s. 1111 (Oslo Sporveier ilagt ansvar for skade påført passasjer som falt av trikk som bråstanset, til tross for at reglementet bestemte at "for følge av bråstans ved trafikkhinder er Sporveien ikke

ansvarlig"), Rt. 1963 s. 281 (et firma som var uteglemt i telefonkatalogen, ble nektet erstatning under henvisning til ansvarsfraskrivelsen), Rt. 1964 s. 838 (e-verk kjent ansvarlig for to kyr som døde på grunn av overledning til automatisk drikkekar i fjøset. Det ble lagt vekt på at fjøseieren hadde gjort e-verket oppmerksom på at det tidligere hadde forekommet overledning, og at e-verkets installatør hadde utvist uaktsomhet)."

3.3 Begrensningen i adgangen til å fraskrive seg ansvar.

3.3.1 Generelle rammer

Gjennom rettspraksis er det fastslått skranker hva angår adgangen til å fraskrive seg erstatningsansvar. Etter hvert har man fått mer eller mindre klare grenser for hvor langt ansvarsfraskrivelsen kan gå. Dels er dette ulovfestede regler/prinsipper som etter hvert har utkrySTALLISERT seg i rettspraksis. Dels har domstolene stilt strenge krav til vedtakelsen av vilkår som virker urimelige i det konkrete tilfelle. Videre har domstolene gjennom innskrenkende fortolkning begrenset klausulenes rekkevidde. Til slutt finnes det i lovgivningen kontraktsrettslige generalklausuler som vil kunne ramme urimelige avtalevilkår, se særlig avtaleloven § 36 og pristiltaksloven § 2.

For det første må det anses som sikker rett at det ikke er adgang til å fraskrive seg ansvaret for egne (ledelsens) forsettlige handlinger. Dette begrunnes med henvisning til N.L. 5-1-2 om kontrakter som strider imot ærbarhet (jfr. 3. ... ovenfor), se Ivar Hole "Ansvarsfraskrivelse i massekontrakter", i Norsk Forsikringsjuridisk Forenings Publikasjoner, nr. 40 (1959), s. 8-9, Per Augdahl: Den norske obligasjonsretts alminnelige del, 5. utg. (1978) s. 293, og Viggo Hagstrøm: Tidsskrift for Rettsvitenskap 1996 s. 421 flg.

Også når det gjelder egen (ledelsens) grove uaktsomhet trekker rettspraksis i retning av å underkjenne ansvarsfraskrivelse, se Rt. 1926 s. 712 (Høyesterett). Se også Kristen Andersen: Skadeforvoldelse og erstatning (1976) s. 428, Hole op.cit. s. 9.

Ansvar for egen (ledelsens) simple uaktsomhet vil som utgangspunkt kunne fraskrives, se bl.a. Hole op.cit. s. 9, Andersen op.cit. s. 428.

Hva som skal ansees som "ledelsen" kan være noe uklart. Minstekravet for at en person skal tilhøre "ledelsen" må være at stillingen er noenlunde selvstendig, og at den i et visst monn er overordnet. En parallell kan trekkes til kommunale elektrisitetsverk. Om disse bedrifter skriver G. Guttormsen: Elforsyningskontrakten (1968) s. 249:

"I denne forbindelse bør det skjernes mellom ansvar for ledelsens og de underordnede tjenestemenns skadevoldende handlinger. En ansvarsfraskrivelse bør ikke bli virksom for styrets skadevoldende disposisjoner eller unnlater i større utstrekning enn den vil virke befriende for en personlig driftsherre. Således bør verket (kommunen) i ethvert tilfelle bli ansvarlig når skaden tilskrives styret som følge av forsett eller grov uaktsomhet. Et vedtak av styret må med hensyn til ansvaret tilregnes verket som dets eget vedtak (organteorien). Styret for et kommunalt elverk (driftsledelsen) har som regel så vidt stor myndighet på sitt felt at det er forsvarlig å sammenligne det med styret i et aksjeselskap. Selv om det også er opprettet et råd for bedriften, må styrets selvstendige handlinger anses som bedriftens egne handlinger.

Men også for den øverste daglige ledelse bør verket få et større ansvar enn for de underordnede forhold. Det må være i strid med de alminnelige regler for begrunnelse av ansvar hvis en ansvarsfraskrivelse også skal virke befriende når den daglige ledelse har forsømt sin plikt til å påse at bedriften fungerer best mulig. ...".

Når det gjelder medhjelperes (ansattes) forsettlige, grovt uaktsomme og simpelt uaktsomme handlinger, er rettstilstanden noe uklar. I Rt. 1994 s. 626 (bilag 11) behandlet Høyesterett et kontraktsforhold hvor spørsmålet var om en speditør kunne påberope seg en ansvarsbegrensning i spedisjonsavtalen etter at det oppsto skader på et parti papirruller som følge av grov uaktsomhet fra selskapets kaiinspektør. Høyesterett fastslo først at kaiinspektøren ikke inngikk som en del av spedisjonsfirmaets ledelse. Dette var imidlertid ikke tilstrekkelig til å fastslå at ansvarsfraskrivelsen kunne påberopes. Høyesterett avgjorde spørsmålet på bakgrunn av en sammensatt vurdering, hvor blant annet forholdene rundt fremforhandlingen av kontrakten, foreliggende forsikringsmuligheter og hensynet til forutberegnelighet ble vurdert. På denne bakgrunn kom Høyesterett til at verken alminnelige rettsgrunnsetninger eller avtaleloven § 36 foranlediget en innskrenkende tolkning eller sensur av ansvarsbegrensningen.

Rt. 1994 s. 626 viser at spørsmålet om sensur av ansvarsbegrensninger må avgjøres på bakgrunn av en sammensatt vurdering, hvor den ansattes stilling ikke nødvendigvis er avgjørende. I denne vurderingen vil avtalepartenes profesjonalitet og forhandlingsbalansen være av betydning. Viggo Hagstrøm: Tidsskrift for Rettsvitenskap 1996 s. 421 flg. behandler spørsmålet om ansvarsfraskrivelse i næringsforhold utførlig.

3.3.2 Fraskrivelse av ansvar som måtte følge av forurensningsloven § 24 a og vannressursloven § 47

Generelt er det neppe noe i veien for at potensiell skadevolder i kontraktsforhold fraskriver seg ansvar som er pålagt i medhold av lov. Det kan her bl.a. vises til dommen i Rt. 1948 s. 370 (Høyesterett) hvor førstvoterende uttalte: "Jeg ser overhodet ingen betenkelighet ved å tillate fraskrivelse av erstatningsansvar som grunnes på Norske Lov 3-21-2 [arbeidsgivers ansvar for arbeidstaker] eller på Motorvognlovens § 30 første og annet ledd."

Når det gjelder forurensningsloven § 24a og vannressursloven § 47 annet ledd bokstav d følger det ikke klart av lovens ordlyd eller forarbeidene hvorvidt det er adgang til å fraskrive seg ansvar som følger av lovverket. I forurensningsloven kapittel 8 om erstatning for forurensningsskade er det riktig nok inntatt et forbehold for skade som er særskilt regulert i kontrakt, jf. § 53 første ledd. Forurensningsloven § 24a gir derimot bare bestemmelsene i §§ 57 til 61 tilsvarende anvendelse.

Selv om adgangen til å fraskrive seg ansvaret for slike skader ikke synes å være direkte regulert i loven, kan det reises prinsipielle betenkningsved å åpne for en slik adgang.

Særlig gjelder dette hvor abonnenter er i en "tvangssituasjon", slik forholdet er når det gjelder tilknytning til vann- og kloakkverket. Når det gjelder kloakkanlegg, kan myndighetene endog påby tilknytning til slike, se plan- og bygningsloven § 75 og forurensningsloven § 23. Det kan virke lite rimelig at verket skal kunne fraskrive seg ansvar som er pålagt i lov. Verkets kundekrets vil ofte ha liten kjennskap til hva ansvarsfraskrivelsen innebærer og dens rekkevidde. Dette gjør det særlig betenkelig å fravike de erstatningsregler som er fastsatt i lovs form, og som kan ha skapt forventninger ute blant publikum.

På denne bakgrunn er det grunn til å anta at domstolene vil være tilbakeholdende med å akseptere fullstendig fraskrivelse av ansvaret som følger av forurensningsloven § 24 a og vannressursloven § 47, annet ledd, bokstav d. Dette er også lagt til grunn av Anton Ross: Den norske retts regler om vannforsyning og vannavløp (Oslo, 1977) s. 340-341. På bakgrunn av det tidligere regelverk uttaler han følgende:

"Mot bakgrunn av de nevnte paragrafer må det likeledes utvilsomt gjelde at heller ikke kommunen kan fraskrive seg noe ledningsansvar. Dette synes enkelt å akseptere ved vannledningssskader. Kommunen er leverandør av ferskvann mot betaling og kan i denne innkalkulere andel av premie for ansvarsforsikring for mulige ledningsskader. I sine kloakkledninger transporterer kommunen i overveiende grad andres skadevoldende spillvann og lovens ansvarsregel er den samme [...]"

"Men det kan neppe antas å være i strid med de strenge erstatningsregler om objektivt ansvar at vann- og kloakkverket ved alminnelige kunngjøringer i reglements eller rundskriv begrenser sin erstatningsplikt ved å fraskrive seg ansvar for bagatellmessige skader av nærmere oppgitt art eller ved å fastsette kort reklamasjonsfrist eller visse bevisbyrde-regler. Fraskrivelsesbestemmelsene må være objektivt rimelige og ikke tilsikte å uthule det prinsipielle ansvar. De må ikke gå lenger enn til å etablere en rasjonell forretningsorden for å avsi små uklare og utidige krav."

3.3.3 Fraskrivelse av ansvaret for hovedforpliktelsen

Vann- og kloakkverket kan ikke gyldig fraskrive seg ansvar for selve hovedforpliktelsen og forpliktelser som danner grunnlaget for oppfyllelse. Her kan det bl.a. vises til dommen i RG 1952 s. 643 (Nordfjord herredsrett). Avgjørelsen angikk et elektrisitetsverks ansvar for at høyspent strøm kom inn på lavtspennetnettet. I tilknytning til spørsmålet om ansvarsfraskrivelsen i abonnementskontrakten var gyldig, uttalte retten:

"Hvis et selskap som Ytre Fjordane Kraftlag, som innen sitt distrikt har faktisk monopol på levering av elektrisk kraft, overfor abonnentene mente å fraskrive seg ansvaret for uhell som skyldes feil eller svikt i selskapets anlegg, så må det antas at forholdet vil rammes av NL 5-1-2 som stridende mot ærbarhet. En finner ikke at der er tilstrekkelig sterke holdepunkter for å fortolke kontraktens bestemmelse på denne måten."

Hvis man her sammenligner med sanitærreglement for Oslo, Tilknytnings- og abonnements-betingelser for sanitærreglement pkt. 3.12 (se pkt. 3.1 ovenfor), kan det være grunn til å anta at man må foreta en tilsvarende fortolkning av denne klausul, som lyder:

"Kommunen er likevel ikke erstatningspliktig for [...] skader som følge av lavt eller høyt vanntrykk [...] eller som følge av avstengning av vannet."

3.4 Tilsidesettelse av ansvarsfraskrivelse som følge av mangel på vedtakelse, innskrenkende fortolkning eller åpen avtalesensur.

3.4.1 Regler om avtaleinngåelsen

En ansvarsfraskrivelse kan ikke gis bindende virkning ved ensidig erklæring. Dette innebærer at ansvarsfraskrivelsen ikke kan gjøres gjeldende overfor skadelidte tredjemann som står utenfor det avtaleforhold ansvarsfraskrivelsen er en del av.

Er ansvarsfraskrivelsen faktisk vedtatt må utgangspunktet være at fraskrivelsen er gyldig, så fremt den ligger innenfor de rammer som er angitt i pkt. 3.3 ovenfor og pkt 3.4.2 nedenfor.

Det samme må imidlertid antakelig gjelde selv om abonnenten ikke har vedtatt ansvarsfraskrivelsen. En abonnent vil ikke ha noen mulighet til å forhandle seg til andre kontraktsvilkår med verket enn de vanlige tilknytningsvilkår, og han kunne likevel ikke sette klausulen ut av kraft ved protest eller forbehold. Abonnentens valg står i realiteten mellom vanlige vilkår og ingen kontrakt overhodet.

Rimelighetshensyn trekker også i retning av at manglende vedtakelse ikke bør få virkning for klausulens gyldighet. I og med at de fleste står i en tvangssituasjon mht. å

knytte seg til verket, er det lite rimelig at abonnenter som ikke har forståelse for ansvarsfraskrivelsens omfang skal stilles dårligere enn dem som uttrykkelig protesterer.

Imidlertid må det antas å være et vilkår at skadelidte kjente til, eller i det minste burde kjenne til, at det forelå ansvarsfraskrivelse på området. Dette må således være et vilkår for at ansvarsfraskrivelsen skal ha gyldighet også overfor leietaker.

Bak håndhevelsen av prinsippene om vedtakelse ligger som nevnt en rimelighetsvurdering. Tilsidesettelse av ansvarsfraskrivelse fordi den ikke er å anse som vedtatt, er ofte en formell, og ingen reell begrunnelse. Av dette følger at det stilles strengere krav til vedtakelse jo sterkere urimeligheten er. Det er først og fremst den konkrete urimelighet som kommer inn. Det kan på denne bakgrunn vanskelig sies noe mer generelt om når vedtakelse er nødvendig og hvilke krav man stiller til denne.

3.4.2 Tolkningsregler

Tradisjonelt har domstolene satt urimelige ansvarsfraskrivelser til side ved fortolkning. Dels har en slik innskrenkende tolkning bygget på alminnelige tolkningsprinsipper. I denne sammenheng vises det til Kristian Huser: Avtaletolkning (1983) og Jo Hov: Avtaleslutning og ugyldighet (1998). Dels synes særskilte prinsipper ved tolkning av ansvarsfraskrivelser å ha utkrystallisert seg i rettspraksis og teori.

For det første kan rettspraksis tyde på at uaktsom skadeforvoldelse må være uttrykkelig nevnt for at det skal omfattes av ansvarsfraskrivelse. Her kan det bl.a. vises til dommen i Nordiske Dommer i sjøfartsanliggender 1950 s. 56, (Bergen byrett), der retten om klausulen "selskapet har ikke ansvar for krøtter" uttalte:

"Om meningen med bestemmelsen har vært å oppheve ansvaret også for skyld utvist av skipets vedkommende ved stuing og plassering av dyrene er ikke klart. Merknaden av hva dette punkt angår er helt ubestemt formet. En slik bestemmelse bør ikke gis anvendelse på forhold som den ikke uttrykkelig omfatter. Mente rederiet med bestemmelsen å fraskrive seg ansvar for skade voldt ved mangelfull stuing, feil under lasting eller lossing og lignende feil fra mannskapets side, under oppfyllelsen av de plikter som ikke kan regnes til den sjømannsmessige side av reisen, burde det ha vært sagt uttrykkelig."

Det vises videre til Hole, op.cit. s. 19 og Lund, op.cit. s. 72, som begge konkludere med at uaktsomhet må være nevnt i kontraktsfraskrivelsen.

For det andre kan det reises spørsmål om ansvarsfraskrivelsen uttrykkelig må nevne arbeidstakers/medhjelpers uaktsomme handling for at denne skal være omfattet av ansvarsfriheten. Vi kan ikke se at det foreligger noen rettspraksis på dette punkt. Lund op.cit. s. 72 hevder: "Og endelig, dersom fraskrivelsen skal omfatte hjelpere, bør dette være klart nevnt, ..." Hole uttaler seg i samme regning, se op.cit. s. 20. Løsningen på spørsmålet må i dag anses som usikker.

Et tredje tolkningsprinsipp er at man neppe gyldig kan fraskrive ansvar slik at avtalen faktisk faller bort på de vesentlige punkter. Dette er nærmere drøftet ovenfor, pkt. 3.3.3.

3.4.3 Tilsidesettelse av ansvarsfraskrivelser med grunnlag i avtaleloven § 36

Det følger av forarbeidene til avtaleloven § 36 at bestemmelsen bare får anvendelse på formuesrettslige avtaler, jf NOU 1979: 32 s. 41 flg.

Avtaler av for eksempel offentligrettslig karakter faller utenfor. Kommunale vann- og kloakkverks tilknytningsavtaler/abonnement må imidlertid sees som en del av kommunens virksomhet, som det er meningen skal falle innenfor anvendelsesområdet til § 36. I Ot.prp. nr. 5 (1982-83) s. 18, spalte 2 heter det:

"Av avtalevilkår som det særlig har vært tvist om for domstolene, kan nevnes ansvarsfraskrivelser (Se Eckhoff side 347-347) og vilkår i el-verks og vannverks kontrakter som at nye eiere skal betale gjeld til verket for å unngå at strømmen eller vannet blir stengt av. Slike vilkår vil selvsagt kunne prøves etter det foreslåtte lempingsregel."

Paragraf 36 i avtaleloven av 31.05.1918 nr. 4, som ble innført i loven ved tilleggslov av 04.03.1983, lyder:

"En avtale kan helt eller delvis settes til side eller endres for så vidt det ville virke urimelig eller være i strid med god forretningsskikk å gjøre den gjeldende. Det samme gjelder ensidig bindende disposisjoner.

Ved avgjørelsen tas hensyn til ikke bare avtales innhold, partenes stilling og forholdene ved avtalens inngåelse, men også til senere inntrådte forhold og omstendighetene for øvrig.

Reglene i første og annet ledd gjelder tilsvarende når det ville virke urimelig å gjøre gjeldende handelsbruk eller annen kontraktsrettslig sedvane."

Det kan ikke generelt legges til grunn at vann- og kloakkverkene ansvarsfraskrivelser må settes til side som urimelige etter denne bestemmelse. Dersom klausulene er svært vidtrekkende, sterkt i strid med deklarasjonsrett eller generelt framstår som urimelige, vil derimot avtaleloven § 36 kunne være anvendelig.

Videre må det antas at domstolene vil kunne sette til side klausuler som i det enkelte tilfelle framstår som urimelig (konkret urimelighet). I NOU 1979:32 heter det på s. 60:

"Ved vurderingen av om et avtalevilkår eller en avtale er så vidt urimelig at det bør endres eller tilsidesettes, må det vurderes både om avtalevilkåret som sådant - dvs. generelt - er rimelig og om det er urimelig å anvende det i det konkrete tilfelle."

Utgangspunktet er at klausulen må settes til side der den framstår som "urimelig" eller det vil være "i strid med god forretningsskikk" å gjøre den gjeldende. Av praktisk betydning i denne sammenheng er "urimelighets"-alternativet.

Et utgangspunkt for rimelighetsvurderingen er avtalens innhold, jfr. § 36, annet ledd. Det forhold at fraskrivelsesklausulen fraviker deklarasjonsrett er ikke nok til at den skal betegnes som urimelig i forhold til bestemmelsen. Omfatter derimot ansvarsfraskrivelsen forhold som domstolene tidligere ikke har funnet å godta, jfr. pkt. 3.3 ovenfor (for eksempel fraskrivelse av ansvar for egen grov uaktsomhet), kan klausulen settes til side i medhold av § 36. En rekke av disse klausulene er tidligere satt til side ved henvisning til NL 5-1-2, eller ved at de bare er fastslått å være ugyldige.

Imidlertid kan det tenkes at fraskrivelsesklausuler utover de ovenfor nevnte kan bli underkjent med hjemmel i § 36. Bl.a. er det reist spørsmål ved om en fraskrivelse av ansvaret for hjelpere/ansattes forsettlig og grovt uaktsomme feil kan være gyldig. Trygve Bergsåker hevder i Jussens Venner 1980 s. 151 at en slik fraskrivelse vil innebære et så klart avvik fra deklarasjonsrett at den bare rent unntaksvis vil kunne opprettholdes. Som det fremgår av Rt. 1994 s. 626 må løsningen i det enkelte tilfelle bero på en helhetsvurdering.

Et annet moment ved rimelighetsvurderingen etter § 36 er partenes stilling i avtaleforholdet. Vann- og kloakkverkene utgjør den sterke part i forholdet. Dette fordi verkene representerer monopolforetak, og at en medkontrahent normalt ikke har mulighet til å virke inn på leveringsbetingelsenes innhold. Dette er momenter som kan tale for en sensur av fraskrivelsesklausulene, se NOU 1979:32 s. 61

Paragraf 36 annet ledd angir ikke uttømmende de momenter som skal inngå i rimelighetsvurderingen. Dette fremgår av uttrykket "omstendighetene for øvrig". Her vil

det for det første kunne legges vekt på at vann- og kloakkverkene som hovedregel er offentlige (kommunale) monopolforetak. Dommen i Rt. 1964 s. 534 kan tas til inntekt for at domstolene ville stille strengere krav til innholdet i fraskrivelsesklausulene der medkontrahent er et offentlig foretak (nærmere behandlet i pkt. 3.1 ovenfor).

Også forsikringsmulighetene på skadelidtesiden kan trekkes inn her. Det er grunn til å anta at domstolene vil være mer tilbøyelige til å opprettholde fraskrivelsen dersom skadelidte likevel får dekket sitt tap gjennom forsikring.

Undertiden forekommer vannskade ved brudd på kommunal vann- eller kloakkledning eller lignende som verken direkte eller indirekte skyldes den skadelidende abonnents (eller hans leieboers) tilknytning til ledningsnett. Eksempelvis: Brudd på hovedvannledning X medfører at et større område oversvømmes, bl.a. med den følge at skade rammer abonnent som er tilknyttet hovedvannledning Y. Spørsmålet om kommunal ansvarsfraskrivelse også har gjennomslagskraft i slike tilfeller synes ikke å være endelig avklart. Selskapene bør være oppmerksomme på problematikken, og eventuelt påberope avtalelovens § 36 når tilfellet måtte melde seg.

3.4.4 Særlig om forvaltningsrettslige regler om myndighetsmisbruk

Generelle ansvarsfraskrivelsesvilkår som nyttes overfor alle verkets abonnenter, kan vanskelig tenkes satt til side på dette grunnlag. For det første kan det være tvilsomt om misbrukslæren overhodet kan anvendes overfor det offentliges forretningsvirksomhet. Men hvis den skulle komme til anvendelse, er det neppe andre momenter som vil inngå i denne vurderingen sammenlignet med rimelighetsvurderingen etter avtaleloven § 36. Som nevnt under pkt. 3.4.3 vil det være et moment også etter avtaleloven § 36 at medkontrahent er offentlig monopolforetak.

4 Regressadgang, lemping av ansvaret og foreldelse

4.1 Innledning

Det er ikke tilstrekkelig til at forsikringsselskapene kan kreve sine utbetalinger under en forsikring tilbake fra de forskjellige skadevolderne at vilkårene for erstatning foreligger. Forskjellige mulige ansvarsgrunnlag i forhold til de forskjellige aktuelle skadevolderne er behandlet tidligere. I tillegg til at det må foreligge et ansvarsgrunnlag må også de øvrige vilkårene for erstatning foreligge, dvs økonomisk tap, og årsakssammenheng mellom skaden og tapet. Videre må forsikringsselskapet ha et hjemmelsgrunnlag for regress. Det er særlig dette som skal behandles her. Spørsmålet om regress er behandlet i Håndbok i naturskadeforsikring s 107 flg.

4.2 Regressadgangen

Skadelidtes forsikringsselskap kan kreve regress fra skadevolder etter reglene i skadeserstatningsloven (Skl) §4-3, jf § 4-2.

Adgangen for forsikringsselskapet til å kreve regress fra skadevolder når skaden er dekket ved forsikring for tingskade eller annen formuesskade fremgår av Skl §4-3:

"I den utstrekning selskapet ved forsikring for tingskade eller annen formuesskade har betalt erstatning til skadelidte, kan det kreve regress hos den ansvarlige skadevolder så langt skadelidte kunne ha krevd erstatning hos skadevolderen etter § 4-2".

Vilkårene for at skadelidte kan kreve regress fra skadevolder når skaden er dekket av forsikring for tingskade eller annen formuesskade er i Skl § 4-2 nr 1 formulert slik:

"I det omfanget det er på det rene at en skade kan kreves dekket av forsikring for tingskade eller annen formuesskade, kan den skadelidte bare gjøre gjeldende sitt erstatningskrav mot den ansvarlige skadevolder dersom skaden er voldt:

- a) ved forsett eller grov uaktsomhet av den ansvarlige selv, eller
- b) i hans yrke, ervervsvirksomhet eller dermed likestilt virksomhet".

Etter Skl § 4-3 er det et vilkår at forsikringsselskapet allerede har utbetalt en forsikringssum til skadelidte for at selskapet skal kunne kreve regress. Det er derfor ikke tilstrekkelig at man vet at man kommer til å foreta utbetalinger under en forsikring.

Regress mot selskapet eller skadevolder kan etter dette bare søkes dersom skadevolder selv har voldt skaden forsettelig eller grovt uaktsomt, eller dersom skaden ble voldt av skadevolder i "hans yrke, ervervsvirksomhet eller dermed likestilt virksomhet".

Alternativet i Skl § 4-2 litra a er etter dette bare aktuelt dersom skadevolder er en privatperson som har voldt skaden forsettelig eller grovt uaktsomt, uten at skadeforvoldelsen hadde sammenheng med utøvelsen av et yrke. Dette alternativet blir ikke behandlet i det følgende.

Det har vært reist spørsmål ved hva som skal regnes som likestilt virksomhet etter Skl § 4-2 nr 1 litra b. Forarbeidene er noe forvirrende. I litteraturen er det tatt til orde for full regressadgang mot det offentlige, jf Petter Lødrup, Lærebok i erstatningsrett, 4. utgave, Oslo 1999, s 75. Tilsvarende Andreas Arntzen, Ansvarsforsikring, Oslo 2000, kap 22, se s

317 flg og Nils Nygaard, Skade og ansvar, 5. utgave, Bergen 2000, s 405, hvor det heter at "dermed likestilt virksomhet" omfatter "heile den offentlege sektor."

Det kan ikke være tvilsomt at forsikringsselskapene har regressrett når skaden er voldt av stat eller kommune når disse driver ervervsvirksomhet eller likestilt virksomhet. Ansvar i henhold til vannressursloven § 47 annet ledd bokstav d og forurensningsloven § 24a vil således være dekket.

Dersom skaden er voldt i skadevolders "yrke, ervervsvirksomhet eller dermed likestilt virksomhet", gjelder regressadgangen uavhengig av hvilket ansvarsgrunnlag som foreligger. Dette ansvaret gjelder for samtlige arbeidstakere eller oppdragstakere som forvolder skade i tjenesten, og ansvar kan således også bli aktuelt for alle offentlige og private arbeidsgivere som driver ervervsvirksomhet eller likestilt virksomhet.

Dersom skadevolder er ansvarsforsikret, og det erstatningsmessige ansvar han har pådratt seg er dekningsmessig under denne forsikringen, vil selskapet også kunne fremme krav om regress direkte mot ansvarsselskapet. Dette forutsetter at vilkårene i § 4-2 er oppfylt, jf Fal § 7-6.

Dersom det er flere ansvarlige skadevoldere er regressadgangen regulert i Skl § 5-3 andre ledd som lyder:

"I hvilken utstrekning den som har betalt erstatning eller oppreisning kan gjøre krav gjeldende mot andre ansvarlige, avgjøres under hensyn til ansvarsgrunnlaget og forholdene ellers."

4.3 Regressbeløpet

Etter skadeerstatningsloven §4-3 kan selskapet kreve regress "så langt skadelidte kunne ha krevd erstatning av skadevolderen etter §4-2. Dette betyr at regressbeløpet er knyttet opp mot og begrenset til det erstatningsansvar skadevolderen ville hatt overfor skadelidte. Dette innebærer at det er de alminnelige erstatningsrettslige reglene om utmåling av erstatning som gjelder ved regressoppgjør. I enkelte tilfeller vil forsikringsselskapet kunne ha utbetalt et høyere beløp enn det som kan kreves erstattet fra skadevolder. Dette er i så fall beløp forsikringsselskapene selv må dekke. Et eksempel kan illustrere dette. Ved tingforsikring skal forsikringsselskapene etter forsikringsavtalen dekke det tap skadelidte/sikrede er påført (såkalt basiserstatning), samt finansierings- og likviditetsbehov ved gjenanskaffelse (såkalt nyverditillegg). Etter erstatningsrettslige regler er det kun det økonomiske tap som skal erstattes, og nyverditillegget faller derfor utenfor. I utgangspunktet vil derfor ikke nyverditillegg være omfattet av selskapets regresskrav.

4.4 Lemping av skadevolders ansvar

Skadeserstatningsloven § 5-2 fastslår:

"Erstatningsansvaret kan lempes når retten under hensyn til skadens størrelse, den ansvarliges økonomiske bæreevne, foreliggende forsikringer og forsikringsmuligheter, skyldforhold og forholdene ellers finner at ansvaret virker urimelig tyngende for den ansvarlige. Det samme gjelder når det i særlige tilfelle er rimelig at den skadelidte helt eller delvis bærer skaden."

Bestemmelsen ble innført i loven ved lov 21. juni 1985 nr. 81, og trådte i kraft 1. august samme år.

Lemping i ansvaret etter § 5-2 gjelder også ansvar for skadevolder som har voldt skaden ved utøvelse av yrke, ervervsvirksomhet eller dermed likestilt virksomhet.

Justisdepartementet uttalte dog i kommentarene til bestemmelsen, Ot. prp. nr. 75 (1983-84) s. 13-14:

"Det skal vanligvis mye til før man vil si at ansvaret for en skade voldt i næringsvirksomhet vil være urimelig tyngende for skadevolder. Videre vil momentene "foreliggende forsikringer og forsikringsmuligheter" og "partenes økonomiske evne" i disse tilfeller normalt tale i skadelidtes favør. At utgangspunktet bør være at den næringsdrivende bærer den økonomiske risiko som næringsvirksomheten representerer, vil det være naturlig å ta i betraktning under "forholdene ellers"."

Til sammenlikning kan det også nevnes at det allerede i Ot. prp. nr. 24 (1959-60) om bilansvarsloven, s. 17, synes å fremgå at man regnet med at det vanligvis ikke vil være plass for lemping av erstatningsansvaret for trafikkskader påført under utøvelse av næringsvirksomhet.

Vi antar derfor at det bare unntaksvis vil kunne bli aktuelt å lempe det kommunale ansvaret for skade fra vann- og kloakkledninger i medhold av lempingsregelen i § 5-2. Lemping kan nok likevel tenkes hvis en står overfor kombinasjonene kommune med spesielt svak økonomi, meget store skader og utilstrekkelig ansvarsforsikring.

4.5 Foreldelse av regresskravet

Selskapets krav er et avledet krav av skadelidtes krav mot skadevolder. Selskapet trer inn i det krav skadelidte selv ville hatt mot skadevolder dersom skaden ikke var blitt dekket gjennom skadelidtes forsikring. Foreldelsesfristen løper derfor etter reglene i foreldelsesloven av 1979.

Etter foreldelsesloven § 9 følger det at "krav på skadeserstatning eller oppreisning foreldes 3 år etter den dag da skadelidte fikk eller burde skaffet seg nødvendig kunnskap om skaden og den ansvarlige." Det tidligste starttidspunktet for foreldelsesfristen vil derfor være skadedatoen. I de fleste tilfeller vil skadelidte ha kunnskap om skaden ved eller kort tid etter at skaden inntraff. Det kan imidlertid være vanskelig for den skadelidte å erverve kunnskap om den ansvarlige. Treårsfristen vil først starte å løpe når skadelidte også har slik kunnskap. Årsaksforholdene kan noen ganger være komplekse og det kan ta tid å avklare om skade er resultat av menneskelig handling eller et hendelig uhell, en "act of God". Det kan føre til at foreldelsesfristen først begynner å løpe når årsaksforholdene er såpass avklart at den ansvarlig skadevolder kan utpekes.

Etter foreldelsesloven § 9 nr 2 fremgår det at det gjelder en absolutt foreldelsesfrist på 20 år fra den dag skaden inntraff. Dette innebærer at det ikke vil være mulig å søke regress for skadehandlinger som er mer enn 20 år gamle.

5 Konklusjon

5.1 Ansvarsgrunnlaget

1. Ledningseier er ansvarlig på objektivt grunnlag for skader som skyldes utilstrekkelig dimensjonering av avløpsanlegg, jf. forurensningsloven § 24a. Også oversvømmelse som følge av ekstraordinære nedbørsmengder vil som utgangspunkt medføre ansvar for ledningseieren.
2. Ledningseier er likeledes ansvarlig på objektivt grunnlag for skader som skyldes tilstopning av avløpsanlegg, jf. forurensningsloven § 24a. Ansvarsgrunnlag foreligger uavhengig av om tilstopning har skjedd over tid som følge av manglende vedlikehold, eller om et fremmedlegeme har ført til en plutselig tilstopning.
3. Ledningseier er ansvarlig på objektivt grunnlag for skader forårsaket av setninger i grunnen og/ eller anleggets generelle tilstand. Ansvarsgrunnlaget følger av forurensningsloven § 24a med hensyn til kloakkledninger, og vannressursloven § 47 andre ledd bokstav d for vannledninger vedkommende.
4. Stikkledninger, åpne grøfter og lignende omfattes av anvendelsesområdet til forurensningsloven § 24a. Ledningseier vil således være ansvarlig på objektivt grunnlag for oversvømmelse m.v. fra slike, se punkt 1-3 ovenfor.
5. Dersom ledningseier har utført tiltak som medfører vannansamlinger eller skifte av vannleie kan skadeansvar tenkes forankret i naboloven §§ 2 og 5, jf. § 9. Rent faktisk vil nabolovens ansvarsbestemmelser få begrenset betydning ved siden av forurensningsloven § 24a og vannressursloven § 47.
6. Selv om det objektive ansvar etter de nye bestemmelsene i vannressursloven § 47 og forurensningsloven § 24a er strengere for ledningseier enn tidligere regler, kan det ikke fullstendig utelukkes at domstolene vil anvende et force majeure-unntak ved helt ekstraordinære værforhold, se punkt 1-5 ovenfor. Under enhver omstendighet vil en slik unntaksadgang være meget snever.

5.2 Ansvarsfraskrivelser

1. Som utgangspunkt er ledningseierens ansvarsfraskrivelser for skade forårsaket av tilbakeslag, oversvømmelser og liknende fra vann- og kloakkledninger gyldige.
2. Ansvarsfraskrivelser vil likevel kunne underkjennes i det enkelte tilfelle på bakgrunn av en bredere vurdering.
3. Som grov hovedregel vil ansvarsfraskrivelser underkjennes når skaden skyldes ledelsens forsettlige eller grovt uaktsomme handlemåte. Ansvarsfraskrivelser vil derimot i alminnelighet ha gjennomslagskraft ved skade som skyldes simpel uaktsomhet fra ledelsens side. På samme måte vil ansvarsfraskrivelser ha gjennomslagskraft i de fleste tilfeller hvor skaden skyldes medhjelperes og ansattes handlinger. I alle de nevnte tilfeller vil imidlertid resultatet bero på en bred helhetsvurdering, hvor avgjørelsen vil bli fattet på bakgrunn av en konkret rimelighetsvurdering.
4. Ansvarsfraskrivelser kan ikke gjøres gjeldende overfor utenforstående tredjemenn.

5.3 Regressadgang, lemping av ansvaret og foreldelse

1. Selskapenes adgang til å kreve regress er regulet i skadeserstatningsloven § 4-3, og er begrenset til det tap skadelidte selv ville kunne krevet av skadevolder.

Regressadgangen forutsetter dessuten at selskapet har utbetalt erstatningsbeløpet.

2. Lemping av ledningseierens ansvar etter skadeserstatningsloven § 5-2 vil bare rent unntaksvis kunne tenkes å komme til anvendelse.
3. Regresskravet foreldes etter de samme regler som skadelidtes krav mot skadevolder. For praktiske formål i saker av den art det her er tale om, må selskapene derfor legge til grunn at kravet foreldes tre år etter at skaden er inntruffet. Innen denne frist må stevning mot ledningseier være tatt ut med mindre ledningseier har erkjent kravet eller gått med på å forlenge foreldelsesfristen.